

Astrid Bjerg Caspersen: Kulturarv – at arve kultur. Foredrag Temadag på Københavns Biblioteksskole den 29. mars 2007.

Astrid Bjerg Caspersen har arbeidet med kulturarv både empirisk og teoretisk. Hennes avhandling ble basert på feltarbeid foretatt i Kulturarvstyrelsen og på museer samt satsingsområdet industrisamfunnets kulturarv, som Kulturarvstyrelsen lanserte i 2003. Oppgaven ble avlevert i slutten av 2005 og ble skrevet i samarbeide med etnolog Ulla Schärfe.

Hun vil bidra til at kulturforskere er oppmerksomme på egen praksis, og den måte de arbeider med kulturarv på i det daglige arbeidet i museer, biblioteker og arkiver. Når hun snakker om å arve kultur, så er det en måte å bryte opp begrepet kulturarv, som ofte får konnotationer til noe materielt. Tvertimot, det at arve kultur for henne er å vise at det handler om å se kultur som noe som arves mellom mennesker og at det slik foregår i en prosess.

Hennes erfaringer er først og fremst hentet fra museumsverdenen.

Foredraget var delt i tre deler, og er gjengitt på grunnlag av hennes manus til konferansen:

Astrid Bjerg Caspersen:

1. Først vil jeg redegøre for, hvilken forståelse for viden, der har dannet grunnlag for dannelsen af vores kulturinstitutioner som biblioteker, arkiver og museer.
2. Dernæst vil jeg præsentere tre rammer, som alle har indflydelse på vores valg af kulturarv. De tre rammer er pragmatiske vilkår, faglige discipliner og teoretiske tilgange. De tre rammer er med til at bestemme, hvad vi vælger at indsamle, registrere og bevare som kulturarv.
3. Med tre empiriske eksempler vil jeg vise, hvordan jeg mener kulturarv bør anskues, på en måde som er videnskabelig, teoretisk og praktisk forsvarlig.

Ad1. Hvilket videnskabsbegreb ligger til grund for dannelsen af kulturinstitutionerne og heriblandt biblioteker, arkiver og museer?

Det encyklopædiske vidensbegreb.

Professor i antropologi Kirsten Hastrup, som også er formand for Kulturministeriets Forskningsudvalg har argumenteret for, at den måde de moderne kulturinstitutioner og biblioteker, arkiver og museer er skabt på hænger sammen med et bestemt vidensbegreb.

Dette vidensbegreb udspringer af det 17. årh og oplysningstidens forståelse af, hvad viden er. Hastrup kalder det det encyklopædiske vidensbegreb eller objektviden. Det baserer sig på tre elementer, man skulle se, samle og systematisere så megen viden som muligt. Drivkraften i dette projekt er et ønske om at vide mere, og deri ligger også en forståelse af, at jo mere vi indsamler, jo mere viden har vi. Det vil sige, at det encyklopædiske vidensbegreb også er med til at bestemme den måde vi indsamler og bevarer på. Konsekvensen af denne praksis betyder dog at mængden af genstande, arkivalier og offentliggjorte værker konstant vokser – og meget af det materiale, vi har indsamlet, ligger gemt væk på magasiner. Og når magasinerne ikke kan rumme genstandene, så kommer de på fjernmagasiner og til sidst er det svært, hvis ikke umuligt at huske hvad samlingerne rummer.

Vi står altså i et problem, hvor vores samlinger bliver så store, at vi ikke kan overskue dem og derved ikke anvende dem.

Min pointe her er at vise, at vores forståelse af viden som en objektviden har haft konsekvens for den måde vi vælger hvad kulturarv er. Nemlig at kulturarv ud fra dette vidensbegreb kun er objekter.

Hvad er med til at bestemme vores valg hvad kulturarv er?

De tre rammer

AD 2. Nu vil jeg så gå videre til at forklare hvilke rammer der ellers er med til at bestemme, hvad vores valg i udpegningen af kulturarv.

De tre rammer er i korte træk pragmatiske vilkår, faglige discipliner og til slut grundæggende teoretiske tilgange til kulturarv.

Hvad indeholder den pragmatiske ramme?

Den pragmatiske ramme handler om ufaglig argumentation for, hvorfor man vælger noget ud til at være kulturarv. Strategi, politisk, økonomisk, administrative og praktiske rammer.

Et valg baseret på **et strategisk valg** kan f.eks. handle om, at man ønsker at fremme lokale interesser ved at udpege en fabriksbygning i det lokalområde, hvor ens lokalmuseum er placeret for at fremme ens eget lokalmuseum.

Så er der **politiske forhold** som også har indflydelse på ens valg af kulturarv. Det handler om det vigtige i, at der er politisk opbakning omkring at et emneområde gøres til f.eks. et kulturarvs satsningsområde.

Ved at der kommer fokus på et område betyder også ofte flere penge. **Økonomien** spiller også en væsentlig rolle for valget af kulturarv. Der kan således være nok så mange faglige argumenter for at forske i et emne, men er der ikke økonomi og politisk vilje så besværliggør det muligheden for forskning.

Til sidst er det der bestemmer ens valg af kulturarv også styret af det der kan kaldes **administrative og praktiske rammer**. I satsningsområdet om industrisamfundets kulturarv ønsker man at udpege 25 industriminder (25 fabrikker). Udpegning af kulturarv skal altså være overskueligt. Det skal kunne administreres og udføres i praksis. Inden for disse rammer, som i sig selv kan siges at være **ufaglige**, kan den enkelte så arbejde fagligt. **Men pointen er her**, at i udgangspunktet for valget af kulturarv, er valget ikke baseret på en videnskabelig argumentation.

Hvad indeholder faglige discipliner som ramme?

Det andet overordnede kriterium for valg af kulturarv er at valget baseres på fagdiscipliner. Det kan være arkæologisk, etnologisk, historisk, arkitekturhistorisk eller antropologisk fagligdisciplin, som er med til at styre og bestemme ens valg. Faren ved kun at anvende fagligheden som argumentation for valg af kulturarv er, at fagdisciplinerne ofte indeholder forståelser og værdier, som der ikke stilles spørgsmålstejn ved. Eksempelvis bliver udgangspunktet for en arkitekt det æstetik smukke og oprindelige, hvor det for en etnolog er dagliglivet og det jævne, der er en værdifuld kulturarv. Fagdisciplinerne med hver deres begreber og teorier bliver kulturforskerens perspektiv. Et perspektiv der ikke stilles spørgsmålstejn ved.

Når vi ikke stiller spørgsmålstejn ved vores egen faglighed bliver det et problem, fordi vi bruger vores faglighed som en sandhedsværdi. Dette kan resultere i at en faglighed dominerer/bestemmer så at sige hvad kulturarv er eller i, at de forskellige fagligheder indbyrdes får svært ved at blive enige om valget af, hvad der er bevaringsværdig kulturarv.

Hvad indeholder den teoretiske tilgang som ramme?

Den sidste overordnede kategori eller ramme er den teoretiske tilgang til genstanden, som også har konsekvens for, hvad vi vælger ud til at være kulturarv. Her kan vi tale om, at der er to forskellige

eller to modsatrettede teoretiske tilgange til genstanden der er kendetegnende ved kulturarvsfeltet. De to tilgange adskiller sig ved hhv. at fokusere på kulturarv som noget objektivt, altså noget der *er* væsentligt i sig selv, og at fokusere på kulturarv som noget subjektivt, altså noget hvis værdi er relativt alt efter, hvem der vurderer, og efter hvilket værdisæt der lægges til grund for vurderingen. Jeg vil her eksemplificere forskellen på disse tilgange med et citat fra en informant der blev anvendt i specialet. Eksemplet handler om kranerne på Holmen. Informanten siger: (citat fra specialet) *Kranerne f.eks. på Holmen, de er slet ikke noget kulturmiljø overhovedet, før man får øje på det, og siger: "De der kraner, de er bevaringsværdige. "Ohhoo er de bevaringsværdige?" siger man så! Så kigger man på kranerne og tror, at kranerne i sig selv er noget som helst!!! Det er de ikke. Det er det blik, der kastes på dem, der ligesom åbner kranerne som noget vigtigt!*

1. På den ene side er der kulturforskeren som siger vi må bevare kranerne, fordi de i sig selv indeholder en kulturarvsværdi. Dvs. genstanden eller objektet er kulturarv i sig selv uafhængigt af mig som subjekt. Og så er der den modsatte opfattelse, hvor det er subjektet jeg som kulturforsker, der tillægger genstanden i dette tilfælde kranerne en betydning og giver genstandene en kulturarvsværdi, der gør, at genstandene bliver bevaringsværdige.
2. Det jeg har skitseret her til venstre er det der knytter sig til det at have fokus på kulturarv som noget objektivt. Her er det fokus på enkelt elementer, fabriksbygningen, arbejderboligen, havnen, landsbyen, herregården. Fokus på kulturarv som noget objektivt knytter sig til den teoretiske retning essentialismen. Og tanken er at genstanden i sig selv indeholder en essens af kulturarv. Til højre har vi så det perspektiv, hvor det er kulturforskeren subjektet, der tillægger genstanden værdi. Her er det samspillet mellem de enkelte elementer, altså fabriksbygningen i samspil med arbejderboligere og infrastruktur som til sammen udgør en helhed. Teoretisk lægger denne tilgang sig op ad en konstruktivisme. Kulturforskeren/vi konstruerer en virkelighed om kulturarven.

Konflikt

De tre rammer, de pragmatiske, de faglige discipliner og de to teoretiske tilgange er forskellige måder som, vi som kulturforskere gør brug af bevidst eller ubevidst til at definere, hvad kulturarv er. I brugen af de tre rammer kommer uenighederne også frem mellem de enkelte kulturforskere praktiske forhold over for faglige vurderinger. Faglighederne indbyrdes arkæologen over for arkitekturhistorikeren. En af de mest væsentlige problemstillinger som teorierne efterlader os i er en relativismeproblematik. Det bliver simpelthen svært hvis ikke umuligt for kulturforskeren at vælge, fordi alt efter hvem der ser på genstanden kan den være kulturarv.

Den sidst nævnte ramme de to teoretiske tilgange med fokus på hhv. objekt og subjekt vil jeg betegne som den mest grundlæggende, fordi kulturforskeren enten er overvejende mere essens eller konstruktions orienteret. Det er også den jeg vil tage udgangspunkt i, når jeg under mit sidste punkt vil give et bud på en ny anskuelse af hvad kulturarv er.

Hvad bliver konsekvensen af disse to teoretiske tilgange?

Konsekvensen af de to teoretiske tilgange bliver en adskillelse af objekt og subjekt. De bliver hivet fra hinanden. Implicit i disse to tilgange til genstanden ligger teoretiske modsætninger. Kort fortalt handler det om, at dét vores teorier fortæller os vi skal gøre, gør vi ikke i praksis, når vi handler.

Jeg har valgt ikke at komme nærmere ind på de teoretiske og empiriske konsekvenser af denne adskillelse mellem objekt og subjekt. I stedet for vil jeg koncentrere mig om at vise, hvordan objekt og subjekt skal ses som interafhængige i arbejdet med kulturarv.

5. En relation mellem objekt og subjekt

For at forstå, hvad kulturarv er, at det vigtigt at se på selve begrebet og bryde begrebet op. Når vi egentlig siger kulturarv, hvad ligger der så i det begreb? Kulturarv handler om at vi har at gøre med noget *kultur* der *arves* (altså en arv) samtidig har vi at gøre med arvelader (altså dem der giver arven) og arvinger (dem der arver arven). Vi har at gøre med genstande nogle objekter og mennesker nogle subjekter som står i relation til hinanden og at disse mennesker har erfaringer med genstandene. Det er disse forhold som skal defineres. Forhold som ofte glemmes, fordi vi har utrolig meget fokus kun på genstanden – og den materielle side af sagen.

Empirisk eksempel 1

Mit første empiriske eksempel har jeg taget med, fordi det illustrerer vores fokus på genstanden og den materielle side.

Eksemplet er hentet her fra Danmark og handler om den fredede danske skonnert, der forliste i sommeren 2004.

Skibet Martha forliste, fordi det ikke var blevet vedligeholdt ordentligt. Det tog vand ind, lænepumpen var tilstoppet pga. sjuksk og pludseligt kunne skibet ikke længere holde sig flydende og sejle. At et skib kan holde sig flydende og sejle er det formål et skib har. Skibet består både af en masse træ og af en bådebyggerpraksis, hvormed dette træ på en ganske bestemt måde er blevet tømret sammen og kalfatret, så båden er tæt, kan holde sig flydende og dermed sejle. Denne bådebyggerpraksis er en nødvendig del af genstanden skib. Skibet består altså ikke blot af materielle træplanker, men også af den idé med at bygge et skib, der er skibets forudsætning. Eksemplet skal her illustrere at hvis man alene betragter sine kulturgenstande som objekter og materielle ting, vil genstanden dø. Skibet sank, fordi man ikke i tilstrækkelig grad havde respekteret skibets ide og de erfaringer, der er forudsætning for, at skibet var dueligt som skib.

Empirisk eksempel 2 Horyu-ji templet

Mit andet eksempel har jeg taget med for at illustrere, hvordan man kan koble objekt og subjekt, materielle og immaterielle, når man går til genstanden.

Eksemplet handler om et japanske tempel, som er det ældst bevarede buddhistiske tempelkompleks af træ fra år 607, som de japanske myndigheder ønskede at udpege som verdenskulturarv i UNESCO 1993. I et sådan forløb sender UNESCO en komite for at vurdere om stedet nu også er værdigt til at blive nomineret til verdenskulturarv. Komiteen opdagede at visse dele af de fire meget gamle træstammer, der støtter templet, var blevet erstattet af splinter nyt træ. Denne åbenlyse tilføjelse af nyt materiale var ikke tilladelig ifølge eksperternes opfattelse af autenticitet. De japanske myndigheder kunne ikke forså dette synspunkt, eftersom templet var blevet restaureret efter de gamle bevaringstekniske principper. Japanerne har bibeholdt en helt speciel bevaringsteknik, der muliggør, at de kan restaurere ud fra principper, der har været praktiseret i århundreder. Selv værktøjet bliver lavet af den enkelte bevaringsrestaurator ud fra de overleverede skrifter, og det er ud fra dette kendskab, at modstykket til det rådne træ i templet blev udskiftet. Denne dybt forankrede bevaringsteknik var ukendt for de vestlige eksperter og specielt ideen om at udskifte det rådne træ med nyt træ stødte mod den gængse opfattelse af autenticitet. Det skal siges at efter megen diskussion blev håndværks- og bevaringsprincippet erkendt som en vigtig del af stedet autenticitet og templet kom på Verdenskulturarvslisten i 1993.

Eksemplet understreger vigtigheden af ikke at adskille det materielle objekt fra den praksis, der ligger indlejret i genstanden. Den måde de japanske myndigheder har varetaget bevaringen af det over 1000 år gamle tempel, er praksissen og de erfaringer og ideer, der som forudsætning ligger

indlejret i selve templet blevet respekteret. Havde vi også varetaget skibet Martha på en lige så reflekteret og erfaren måde, som templet i Japan havde skibet måske overlevet.

Empirisk eksempel 3

Hvor de to foregående eksempler har været genstandsorienteret med et forsøg på at vise væsentligheden i at knytte menneskets erfaringer og den idé der knytter sig til genstanden og den form, så vil mit sidste eksempel have samme elementer, men jeg vil også forsøge at lade det være fremadrettet ved at stille spørgsmålet om. **Hvad er det vi vil med vores kulturarv?**

Et forsøg på at svare på dette spørgsmål er ved at inddrage det der på tysk hedder Denkmal som vi måske kunne kalde erfaringssteder. Et denkmal er et sted, hvis kulturhistorie får os til at stoppe op og tænke efter. Det siger: hov stands! Her er en erfaring, der trænger sig på – og som vi når vi reflektere over det kan være med til at danne vores bevidsthed. Det er en så væsentlig erfaring, at vi ikke må glemme den og vi skal huske den. Et eksempel kunne være Bebel Platz ved Unter den Lindin i Berlin. Jeg har ikke selv været på denne plads, men har læst og hørt den refereret af andre, som har besøgt pladsen. Det skulle eftersigende være en smuk plads, men går man hen over den åbner sig i dybet under vores føder et bibliotek, men det er ikke et helt almindeligt bibliotek. Biblioteket er et stort kridhvidt bibliotek – med tomme hylder. Det er sted der rusker ved vores bevidsthed om den kulturhistorie vi står på skuldrene af. For det var jo på denne plads at nazist studerende afbrændte filosofiske og videnskabs bøger. Den giver flashback til nazisternes bogafbrændinger og indeholder erfaringer, som vi ikke ønsker, skal gentage sig.

Afrunding

Mit oplæg skal ses som inspiration nu, hvor ABM-samarbejdet skal i gang. Jeg har skitseret forskellige opfattelser af, hvordan vi som kulturforskere bestemmer, hvad der er kulturarv. Valg af kulturarv som indeholder både teoretiske og empiriske problemstillinger og som udmyntiger sig i uoverensstemmelser og konflikter. For mig at se handler det om, at vi ikke handler på automatik og traditioner, men at vi forholder os til genstanden og menneskets erfaringer med genstanden. OG At vi i højere grad får fokus på og definerer hvem er arvelader og hvem er arvingerne og får defineret hvilke væsentlige erfaringer ønsker vi som forældre, som lokalsamfund og som nation at give videre til vore arvinger?

Mine to første eksempler har fokus på menneskets erfaring med genstanden, dermed at subjekt og objekt ikke kan adskilles, men skal ses som interafhængige.

Med mit sidste eksempel forsøgte jeg at vise, hvordan der er nogen erfaringer som er mere væsentlige end andre. Dermed kan vi træffe valget for hvad kulturarv er.

Kulturarv anses for at det kan være alt. Kulturarv er ikke alt. Ikke vilkårligt. Med vores teorier i dag efterlades vi i en relativisme problematik alt er lige vigtigt.

Kulturarv er væsentlig for nogen. I bestemmelsen af hvem der er arveladere og arvinger bliver denne kulturarv også væsentlig for nogen.

Noget kulturarv er væsentlig for nogen men ikke for alle.

Kulturarv er således en proces noget vi gør en praksis.

Og ikke adskille

Objekt – subjekt

Materielle – immaterielle

Form – idé
men sammenkoblingen.

At pege på menneskets erfaringsmæssige kulturarv og ikke mindst, at reflektere over hvad det er, vi ønsker generationer efter os skal arve fra os.

LITTERATURHENVISNING:

Speciale, ”At arve kultur” – en begrebsanalytisk dannelsesrejse mod et *sandt* kulturarvsbegreb:

Astrid Bjerg Caspersen og Ulla Schärfe

Kulturmiljø – mellem forskning og politisk praksis: Nicolaj Carlberg og Søren Møller Christensen (red.), 2003, Museum Tusulanum

På kulturministeriets hjemmeside under publikation findes:

Forskningsbegreber og Vidensformer: Kulturarv, samlinger og kunstdannelser, juni 2004

http://www.kum.dk/graphics/kum/downloads/Publikationer/Forskningsbegreber_og_vidensformer_04.pdf

og ”Begrebet immateriel kulturarv”, 2005.

http://www.kulturministeriet.dk/graphics/kum/downloads/Publikationer/Immateriel_kulturarv.pdf